

Šaių filosofija

Saha nāv avatu

Om saha nāv avatu
saha nau bhunaktu
saha vīryaṃ karavāvahai
tejasvi nāv adhītam astu
mā vidviṣ āvahai |
Om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ

Tesaugo mudu Jis,
Tebus mudviem patenkintas!
Dirbkiva iš peties,
Tegu nušvinta mudviem pažinimas!
Ir tenebus tarp mudviejų nesantaikos.
Aum, ramybė, ramybė, ramybė!

Astika: sām̐khya-yoga, nyāya-vaišeṣika, mīmāṃsā-vedānta.

Nāstika: budistai, jainai, cārvāka, ājīvika, ajñāna.

Filosofinius (teologinius) šaivų mokymus galima priskirti prie **astikos** krypčių.

Etimologija: žodis „šaiva“ yra susijęs su Śiva, t. y., Śivos pasekėjas. Śiva reiškia „palankusis, malonusis, klestintis, laimysis“.

Svarbios šaivų mokyklos: 1) Pāśupata, 2) Śaivasiddhānta bei 3) Kaśmīro šaivai (*pratyabhijñā*).

Šivos raiška Indijos kultūroje

1) Šivos epitetai: *Naṭarāja* (šokantis karalius), *Ardhanārī* (pusiau moteris), *Maheśvara* (didysis viešpats), *Īśa* (viešpats), *Kālāri* (mirties priešas), *Candramukūṭa* (turintis mėnulį kaip karūną), *Bhairava* (baisusis), *Sadāśiva* (visada palankus), *Vīrabhadra* (nuostabusis didvyris), *Śaṃkara* (teikiantis palaiminimą), *Śambhu*, *Ardana* (kankinantis), *Lakulīśa* (vėzdo viešpats), *Bharga* (spindintysis) ir daug kt. „Šiva“ ir „Liṅga“ purāṇose išvardinama tūkstantis Šivos vardų (*sahasranāma*).

2) Šivos įvaizdis-supratimas išsivystė iš chtoniškų audros, derlingumo, gyvulių ir nuodų dievybių funkcijų, kurių pagrindu ilgainiui buvo asimiliuojamos ir naujos.

3) Vienas ankstyviausių Šivos vaizdinių siejamas su Pāśupačio antspaudu.

4) Vedose žodis „śiva“ yra būdvardis, kuris apibūdina keletą skirtingų Dievų.

Śivos prototipas Vedose – Rudra, kuris apibūdinamas kaip Audros ir griovimo Dievas. Ryšiai taip pat išvelgiami su Indra bei Agniu.

„Śvetāśvatara“ upanišadoje Rudra minimas kaip Pasaulio kūrėjas, brahmanas, sielų išlaisvintojas

Epuose ir purāṇose būdvardis „śiva“ pradedamas vartoti daiktavardiškai – Śiva kaip Dievas.

Daugelis tyrinėtojų pastebi panašumus tarp graikų Dievo Dioniso ir Śivos.

Šaių literatūra

Didelė dalis šaių literatūros priskiriama *tantrų* rūšiai. *Tantras* – tai nuo VII a. apreikšti tekstai, kuriuose dėstomos įvairios teorijos ir **praktikos** padedančios pasiekti išsilaisvinimą. *Tantras* išsiskiria tuo, kad juose pripažįstama išskirtinė moteriškos energijos (*śakti*) svarba, ji sąjungoje su vyriškomis dievybėmis kuria ir palaiko pasaulį. Dėl *tantrose* apibūdintų brāhmaṇų etikai prieštaraujančių praktikų, daugelio *tantrų* mokymas buvo įslaptintas, Vakarų tyrinėtojai jas pavadino ezoterinėmis praktikomis.

- 1) Pāśupata (*atimārga*) – III-IX? a.: „Pāśupata sūtra“, „Pañcārthabhāṣya“, „Gaṇ akārikā“. Taip pat būta 14 tekstų vadintų „Pramāṇa“.
- 2) Śaivasiddhānta (*mantramārga*) – VI-XIII a.: 10 Śivos *Āgamų* ir 18 Rudros *Āgamų*. Šioje literatūroje kalbama apie: 1) žinojimą (*vidyā*), discipliną (*yoga*), **ritualą** (*kriyā*) ir taisyklių laikymąsi (*caryā*).
- 3) Kaśmīro šaivismas (*kulamārga*) – VI-XIV a.: 64 Bhairava *tantras*, kurių dauguma neišliko. Pagrindinė „Svacchandrabhairava“. Atskirai svarbios 3 „Vāma“, 5 „Yāmala“ bei 7 „Śakti“ *tantras*.

Pāśupata

Pāśupatai – ankstyviausiai minimi Šivos pasekėjai. Šaltinių apie pāśupatus mažai: „Pāśupata sūtra“, „Pañcārthabhāṣya, „Gaṇakārikā“, taip pat įvairūs paminėjimai kituose darbuose, keletas įrašų. Pasak „Liṅga“ purāṇos, į žemę Šiva nusileido kaip paskutinis, 28-asis avatāras – Lakulī (kitur vadinamas Lakulīśa). Netrukus jis surinko 4 mokinius – Kauśika, Gārgya, Mitra ir Kanyakubjā bei paskelbė jiems mokymą. Kitose versijose pabrėžiama, kad pirmasis mokinyš buvo Musalīśa.

Pāśupatai duodavo įžadą (*pāśupatavrata*) elgtis kaip buliai, kurių šeimininkas yra Šiva. Pasekėjai bliudavo, spardydavosi, tepdavosi kūną pelenais. Šokiruojančiu ir nemoraliu elgesiu pasižymėjusių pāśupatų tikslas buvo atkreipti „moralijuų“ dėmesį į save ir taip susilaukti niekinimų ir menkinimų, kurie atimtų iš menkinančių gerą karmą ir perduotų ją pāśupatams.

Pāsupata buvo nedidelė brāhmaṇų vyrų grupė. Pagrindiniai principai (*pañcārtha*): Dievas Śiva yra visko pasaulyje (*kārya*) priežastis (*kāraṇa*), kuris nustatė taisykles (*vidhi*), koku būdu pasiekti su juo bendrystę ir sustabdyti kančią (*duḥkhānta*).

Keturios išlaisvinančios praktikos yra:

- 1) maudytis pelnuose tris kartus per dieną, miegoti pelnuose, garbinti Śiva dainavimu, šoku, juoku ir t. t.
- 2) Patraukti kitų dėmesį nemoralium, pašėlusiu elgesiu ir taip susilaukti karmos perskirstymo.
- 3) Vienišam gyventi oloje ar negyvenamoje vietoje ir elgtis kaip buliui.
- 4) Gyventi *śmaśānoje* (kapinėse) ir garbinti Viešpatį.

Śaivasiddhānta

Śaivasiddhānta remiasi mantramārgos *Āgamomis*. Vėliau juos komentuoja įvairūs mąstytojai. Sadyojyoti (675-725, „Paramokṣ anirāsakārikā“), Bhojadeva („**Tattvaprakāśa**“), Nārāyaṇ akaṇ ṭ ha, Bhaṭ ṭ Ḍāmakaṇ ṭ ha I, II („Paramokṣ anirāsakārikavṛ tti“), Śrīkaṇ ṭ ha („**Ratnatraya**“), Aghoraśiva (XII a.).

Pasak „Tattvaprakāśos“ teksto, egzistuoja trys amžini pradai: **1)** Viešpats (*Pati*); **2)** savastispatybė (*paśu*); **3)** pančiai (*pāśa*).

1) Viešpats Śiva (*Pati*) pasižymi žinojimo ir veikimo prigimti (*jñānakriyāsvabhāva*). Penki Śivos atliekami veiksmai (*pañcakṛtya*): 1) *srṣṭi* (tvėrimas); 2) *saṃhāra* (naikinimas); 3) *sthiti* (palaikymas); 4) *tirobhāva* (slėpimasis); 5) *anugraha* (malonė).

Śiva taip pat pasižymi trimis pavidalais: *Laya* (potencialiu), *Bhoga* (malonės) ir *Adhikāra* (aktualiū kūrybos).

2) Savastis beveik nesiskiria nuo Śivos, jai būdingos tos pačios savybės. Vienintelis skirtumas yra tas, jog ji užteršta (*mala*) ir dėl to jos tobulos savybės yra apribotos. Savastis sugadinta trimis teršalais: **a)** *āṇavamala* (menkinantis teršalas), kuri apriboja visažinystę ir visagalybę; **b)** *karmamala* (karmos teršalas), kuri dėl atliktų veiksmų teikia malonumą arba skausmą bei c) *māyāmala* (medžiagos teršalas), kuri įtraukia savastį į psichofizinį kūną. Śivos malonės dėka, savastis gali būti išvalyta nuo užterštumų. Tam reikalinga speciali iniciacija (įvestis į Śivos malonę) bei įvairių praktikų atlikimas.

3) Pančiai – tai trys *malos*, kurios tarpininkauja tarp Śivos ir savasties, apribodamos savasties įgimtasias galias.

XI a. pradžioje Šiaurės Indiją stipriai nuniokojus (pvz., Somnatho šventyklos sugriovimas 1024 m.) užkariautojui Mahmudui Ghazniui (971-1030), šaivizmo persikėlė labiau į pietų Indiją.

XII a. Meykandar parašė 12 posmų veikalą „Śivajñānabodha“ (tamil. „Civañāṇapōtam“), kuriame remdamasis Āgamomis iš naujo formulavo mokymą, šis veikalas susilaukė įvairių komentarų. Patys garsiausi parašyti XVI a. Śivāgrayogio – „Laghuṭ īkā“, „Bṛ haṭ ṭ īkā“ bei „Saṃgrahabhāṣ ya“.

Kaśmīro śaivizmas (pratyabhijñā)

Pagrindiniai autoriai: Vasugupta (IX a. vid.), Kallaṭa, Somānanda (875-925), Utpaladeva (X a.), **Abhinavagupta** (975-1025) ir Ksemarāja (XI a.).

Vasuguptai Śiva apreiškia „Śiva sūtras“. Jų pagrindu rašomi komentarai, kuriuose sukuriamas mokymas apie sąmonės pulsavimą (*spanda*). Taip pat reikšmingas Somānandos veikalas „Śivadr̥ṣṭi“, kuriame ir jo Utpaladevos ir Abhinavaguptos komentuose išplėtojamas *pratyabhijñā* mokymas.

Tikrovė yra Dievas-aukščiausioji sąmonė (*parameśvara-parāsaṁvid*), persmelkianti visą pasaulį ir drauge jį viršijanti.

Žemesniame lygyje Dievas skleidžiasi dviejų pradų (*tattva*) sąveikoje – 1) Śivos ir 2) Śakti.

Śiva – tai viska persmelkianti šviesa (*prakāśa*), o Śakti – tai skiriančioje savižina (*vimarśa*).

Iš šių dviejų pradų-dievybių sąveikos išsivysto likusieji 34 prada: 3) *sadāśiva* – tai sąmoningumas, kad aš esu šitai (subjektyvumas); 4) *iśvara* – tai sąmoningumas, kad šitai esu aš (objektyvumas); 5) *śuddhavidyā* arba *sadvidyā* – tai grynas žinojimas, kuriame nėra perskyros tarp subjektyvumo ir objektyvumo.

Toliau skleidžiasi žemesnieji prada – 6) *māyā*, 7) laikas (*kāla*), 8) erdvė (*niyati*), 9) prisirišimas-geismas (*rāga*), 10) žinios (*vidyā*), 11) dalis (*kalā*).

Dar toliau vystosi netyra tikrovė (*aśuddha*), kurios pradai tokie patys kaip yogos-sāṃkhyos mokykloje:

12) savastis-siela (*puruṣa*), 13) medžiaga (*prakṛti*). Iš medžiagos vystosi likęs pasaulis: 14) protas (*manas*), 15) aumuo (*buddhi*), 16) egoizmas-ašybė (*ahaṅkāra*). Veiksmo galios: 17) kalba-žodis (*vāk*), 18) rankos (*pāni*), 19), kojos (*pāda*), 20) šalinimas (*pāyu*), 21) lyties galia (*upastha*). Juslinės galios: 22) uoslė (*ghrāṇa*), 23) skonis (*rasana*), 24) rega (*caḡṣu*), 25) lyta (*tvak*), 26) klausa (*śrotra*), 27-31) jutimai atitinkantys juslines galias bei elementai, 32-36) žemė, vanduo, ugnis, oras, eteris (*pr̥thivi, jala, tejas, vāyu, ākāśa*).